

ПЕНСІЙНІ ЗАОЩАДЖЕННЯ ТА ЇХ РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Необхідність забезпечення сталих темпів економічного зростання потребує значних інвестицій в економіку України. Слід відзначити, що фінансова складова в досягненні приросту ВВП у 2000—2001 рр. досить вагома. Саме зростання власних обігових коштів підприємств, обсягів банківського кредитування та нарощування інвестицій у реальний сектор економіки створили надійне підґрунтя для макрофінансової стабілізації і виходу на позитивну економічну динаміку. Водночас підтримання досягнутих темпів економічного зростання надалі можливе за умови істотної активізації інвестиційного процесу.

У країнах з розвиненою ринковою економікою основним джерелом інвестицій є заощадження громадян. Після тривалої економічної кризи в нашій державі і обвального зниження рівня реальних доходів населення обсяги заощаджень та можливість їх використання як потенційних фінансових ресурсів істотно обмежені. Разом з тим їх питома вага у структурі витрат громадян поступово зростає. Так, якщо в 1998 р. заощадження та придбання цінних паперів становили в їх чистих грошових доходах 5,2 %, то в 1999 р. вже 8,3 %, а у 2000 р. — 11,1 %.

Подальший розвиток системи інвестування доходів громадян пов'язаний з вирішенням цілої низки проблем, серед яких виділяються дві основні. По-перше, це значне зростання доходів населення, адже за нинішнього їх рівня вони не можуть розглядатись як вагомий інвестиційний ресурс. По-друге, це розвиток фінансового ринку, через який здійснюється мобілізація та перерозподіл фінансових ресурсів.

Незважаючи на обмеженість заощаджень громадян, у наш час проблема більше полягає в можливостях їх мобілізації. Досвід останніх років переконливо засвідчує, що об'єктивна потреба в здійсненні фінансових укладень у громадян України не тільки збереглась, а й поступово зростає. Останнім часом збільшилися депозити фізичних осіб в установах банківської системи, а їх питома вага досягла 44 % у депозитних вкладах банків (на початку 90-х років вона становила приблизно 5 %). Водночас значна частина тимчасово вільних коштів громадян залишається в них (у

першу чергу у вільно конвертованій валюті), а не інвестується в економіку. Саме тому таким важливим є завдання їх залучення у фінансову систему.

У вирішенні завдань мобілізації тимчасово вільних коштів громадян накопичилось багато різнопланових проблем. Головна з них — це недовіра до фінансових установ, яку можна перебороти тільки істотним підвищенням зацікавленості, насамперед у тих сегментах фінансового ринку, де інтереси громадян чітко виражені і досить стабільні. Мова йде про державні й недержавні пенсійні фонди.

Реформування системи пенсійного забезпечення є одним з першочергових завдань фінансової політики України. Основним напрямом реформи має стати перехід від солідарної до персоналізованої системи пенсійного страхування. По-перше, це дасть змогу, хоча й не одразу, скоротити рівень оподаткування підприємств. Неможливість відразу вирішити це завдання пояснюється особливістю ситуації, що склалася. Стосовно тих осіб, які тільки розпочинають трудову діяльність, введення системи персональних рахунків цілком доречно. Однак це не вирішує питання з нинішніми пенсіонерами і тими, хто наближається до пенсійного віку, адже на їхніх рахунках або нічого немає, або не встигне накопичитись достатня сума. На нашу думку, це зовсім не може бути перепорою на шляху реформування системи соціального страхування, адже можливе паралельне існування (до 10 років) нині діючої знеособленої системи та персональних рахунків. До речі, введення персональних рахунків сприятиме розв'язанню проблеми неплатежів, а особливо, приховування заробітної плати на підприємствах. Оскільки стан персонального рахунка залежить від заробітної плати, то її приховування прямо веде до зменшення майбутньої пенсії, у чому ніяк не може бути зацікавлений працівник. Крім того, це дасть можливість поступово знизити і загальний рівень внесків на соціальне страхування до загальноприйнятого у світі.

Проблеми переходу України до накопичувальної системи пенсійного страхування можна розділити на дві групи. Перша охоплює організаційні питання ринку фінансових послуг — хто візьме на себе повноваження щодо створення пенсійних фондів та функції інвестиційних керуючих коштами даних фондів? Друга стосується механізму впровадження накопичувальної системи для різних вікових груп населення. Розглянемо суть даних проблем та можливі варіанти їх вирішення.

У накопичувальній системі пенсійного страхування існує одна

істотна складність — забезпечення збереження коштів на персональних рахунках. Це стосується як забезпечення надійності пенсійних фондів, які не мають права на банкрутство, оскільки воно фактично означатиме банкрутство майбутніх пенсіонерів, так і надійний захист коштів фондів від знецінення внаслідок інфляції чи з інших причин. Тільки за наявності реальних гарантій подібна система має право на існування. Так, за нинішньої солідарної системи в Україні рівень пенсійного забезпечення внаслідок економічної та фінансової кризи значно знизився. Але подібна система все-таки дає змогу його підтримувати хоча б на мінімальному рівні. Банкрутство ж пенсійних фондів означатиме повну втрату пенсій. Водночас слід зауважити, що хоча ринковій економіці завжди об'єктивно притаманний певний ризик, однак існує розгалужена, випробувана на практиці, система хеджування цих ризиків, і в її надійності велику роль відіграє ринок фінансових послуг.

Першим напрямом хеджування будь-яких ризиків є їх елімінавання, тобто розкладання на окремі частини на підставі теорії портфеля. Практичним підґрунтям цього є наявність на ринку кількох суб'єктів, що надають дані послуги, тобто в Україні має функціонувати не тільки державний Пенсійний фонд, а сукупність недержавних фондів. Певний досвід створення подібних фондів уже є, але поки що це надто малопотужні фонди, які до того ж не дають основного — надійних гарантій.

Хеджування ризику інфляції цілком можливе шляхом прив'язки коштів пенсійних фондів до стабільної валюти, наприклад, долара США чи євро. Це також необхідно з метою забезпечення ефективності використання коштів пенсійних фондів. При цьому на період становлення фінансового ринку України і впровадження накопичувальної системи пенсійного страхування до управління коштами недержавних пенсійних фондів доцільно було б залучати іноземних інвестиційних керуючих. Це, на нашу думку, може забезпечити відповідну довіру до системи пенсійного страхування, що ґрунтується на персональних рахунках, і створить надійну базу для інвестування коштів пенсійних фондів.

Реформа пенсійного страхування є об'єктивною потребою і чим більше зволікати з нею, тим більше накопичуватиметься проблем. На період її реалізації доцільно перевести нинішніх пенсіонерів на державне забезпечення (фактично так воно і є), але за рахунок не Пенсійного фонду, а бюджету. Адже цілком очевидно, що кошти на виплату цих пенсій не можуть бути інвестиційними ресурсами. З позицій розвитку фінансового ринку найбільшу цінність становлять внески громадян і роботодавців на персональні пенсійні раху-

нки, що визначає фінансову актуальність пенсійної реформи.

Є. М. Нестеренко

Київський національний економічний університет,
м. Київ

СТРАХУВАННЯ ДЕПОЗИТІВ — МОДЕЛЬ НІМЕЧЧИНИ

За останні два десятиліття помітне зростання кількості країн, у яких функціонують певні системи страхування внесків. У 1980 р. тільки в 16 країнах діяли такі системи, а до 1999 р. вони були створені вже в 68 країнах.

Незважаючи на те, що Бреттон-Вудська система багато в чому сприяла створенню систем страхування внесків, доцільність проведення такої політики була нещодавно взята під сумнів. Дослідниками доведено, що країни із системою страхування внесків з більшою ймовірністю зазнають системних банківських криз і вразливіші перед чинниками системного ризику, ніж країни без такої системи. Прийняття системи страхування внесків порушує ринковий порядок, застосований до банків кредиторами і вкладниками. Останнім часом дедалі більше уваги приділяється не встановленню системи, а таким інституціональним деталям, як покриття, участь, резервування й управління. Покриття і резервування в системах страхування депозитів мають значний вплив на ймовірність банківської кризи в країні.

Пропоную коротко розглянути і проаналізувати систему (схему) страхування депозитів, що створена в Німеччині з 1975 р. У Німеччині існують 3 банківські групи (комерційні, кооперативні й ощадні банки), причому кожна з них має свою систему страхування депозитів. Схема страхування для приватних банків — про яку і йде мова, була заснована Німецькою банківською асоціацією, щоб компенсувати конкурентну перевагу, яку ощадні банки мають через суспільну власність. Найважливіші характеристики системи такі:

Членство. Воно є добровільним, але примусовим для всіх членів Німецької банківської асоціації, незважаючи на те що вони належать до іншої депозитної системи страхування.

Покриття. Усі небанківські депозити покриваються до розміру 30% наявного капіталу проблемної установи. Захист надається як вітчизняним, так і закордонним вкладникам незалежно від валюти внеску. Схема покриває як місцеві, так і закордонні філії її